

РОЗВІДУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розглянуто особливості розвідувальної діяльності правоохоронних органів у сфері охорони економічної безпеки України як елементу системи протидії економічній злочинності.

Ключові слова: правоохоронні органи, економічна безпека, протидія економічній злочинності, розвідувальна діяльність, оперативно-розшукова діяльність.

Незважаючи на те, що в результаті постійно здійснюваних політико-правових, організаційно-тактичних заходів правоохоронних органів України вдалося досягти стабілізації оперативної обстановки в державі, проте поки що не вдалося досягти корінного перелому в боротьбі з нею, а також створити універсальну ефективно діючу та досконалу систему протидії організованим економічній злочинності.

Виклики сучасності обумовлюють необхідність пошуку, розробки та реалізації якісно нових організаційно-правових заходів у створенні системи протидії злочинності у сфері економіки з урахуванням сьогоденної оперативної обстановки та наявних можливостей правоохоронних органів, особливо ОВС, на основі вже існуючої теорії адміністративного права та оперативно-розшукової діяльності, яка повинна спиратися не тільки на свій досвід роботи, але і на досягнення такої діяльності правоохоронних органів розвинутих в економічному плані країн. З нашої точки зору, одним із ефективних засобів сучасного етапу протидії злочинності повинно стати удосконалення розвідувальної роботи правоохоронних органів в сфері економіки, яка в умовах глобалізації економіки, і як її елементу лібералізації, що спонукатиме підвищенню ефективності діяльності єдиної розвідувальної системи з отримання оперативно значущої інформації відповідними оперативними підрозділами, які ведуть боротьбу з економічною злочинністю, серед яких чільне місце займають органи внутрішніх справ.

Проблеми протидії економічній злочинності висвітлювалися в багатьох наукових дослідженнях, серед яких можна виділити праці П.П. Андрушка, В.Т. Білоуса, В.І. Василичука, В.М. Вересова, І.П. Голосніченка, В.М. Гринчака, О.М. Джузи, В.В. Коваленка, О.Є. Користіна, Г.М. Кузьменка, В.М. Поповича, Л.П. Скалозуба та інших вчених.

В теорії оперативно-розшукової діяльності значний внесок у розробку цієї проблеми в аспекті дослідження окремих питань розвідувальної діяльності як елементу системи протидії економічній злочинності зробили Б.І. Бараненко, Г.М. Бірюков, В.О. Біляєв, О.Ф. Долженков, О.О. Дульський, В.П. Захаров, Д.И. Никифорчук, С.О. Смирнов, О.П. Снігерьев, А.Г. Цветков, Ю.Ю. Орлов, І.Р. Шинкаренко та деякі інші.

Одна з основних причин недостатнього рівня боротьби зі злочинністю в Україні, виходячи з позицій потреб українського суспільства, на наш погляд, полягає в організаційних прорахунках та тактичних недоліках у здійсненні оперативно-розшукової діяльності в економічній сфері.

Недоліки в оперативно-розшуковій роботі в цілому і, зокрема, на такому її напрямі як боротьба з економічною злочинністю ускладнюються дією цілої низки чинників, до яких можемо, зокрема, віднести:

1. Процеси подальшого посилення криміногенних факторів в зв'язку з глобалізаційними процесами планетарного рівня.

2. «Випереджувальність» злочинності, яка пояснюється використанням нею будь-яких правових, організаційних прогалин держави на власну користь.

3. Професіоналізація організованої злочинності, її зрощення зі сферою економічних і фінансових злочинів та вихід за межі національних держав, в той час, як правоохоронні сили по боротьбі зі злочинністю обмежені рамками встановлених кордонів.

4. Відставання організаційно-правової основи ОРД від організації і діяльності структур криміногенного характеру, які в свою чергу здійснюють протидію законній діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів.

5. Складність виявлення відомостей, що представляють оперативний інтерес в сфері еко-

номіки, тому що злочинність в економічній сфері має замаскований, латентний характер.

Одним із суттєвих недоліків у протидії організованій економічній злочинності є недостатнє інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності в сфері економіки. Як зазначає професор О.П. Снігерьев: існуюча система отримання інформації правоохоронними органами «... не здатна адекватно відображати діяльність організованих формувань і негативних процесів, що відбуваються» [1, С 11].

Тому як бачимо виклики часу обумовлюють необхідність пошуку, розробки та реалізації якісно нових організаційних і тактичних заходів при створенні системи протидії злочинності у сфері економіки з урахуванням теперішньої оперативної обстановки та наявних можливостей правоохоронних органів, особливо ОВС. Така діяльність повинна здійснюватися на основі вже існуючої теорії оперативно-розшукової діяльності, яка повинна спиратися не тільки на свій досвід роботи, але і на досягнення такої діяльності правоохоронних органів розвинутих в економічному плані країн.

Перш за все звертає на себе увагу частина зазначеного терміну, а саме «розвідувальна діяльність», яка, в свою чергу, тлумачиться у вузькому та широкому змісті слова.

Прикладом вузького змісту даного терміну є визначення, сформульоване і закріплене, зокрема, у ст. 1 Закону України «Про розвідувальні органи», де зазначається, що розвідувальна діяльність – це діяльність спеціальних органів державної влади, спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх загроз, сприяння формуванню і реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони [2]. Тобто, розвіддіяльність, про яку мова йдеться в даному Законі здійснюється в основному за межами України. її основними «контрагентами» є, з однієї сторони Україна (в особі її представників), а з іншого боку – іноземна держава чи міжнародна організація. В даному випадку мова йде саме про зовнішню розвідувальну діяльність, в тому числі економічну.

Що ж стосується такого поняття як «внутрішня розвідка», то воно пов'язане з діяльністю у середині держави відповідних оперативних підрозділів, що ведуть боротьбу зі злочинністю, і є надзвичайно ємним поняттям, яке увібрало в себе величезне різноманіття діяльності як таємного, так і відкритого отримання будь-якої ін-

формації і застосування для цього різних засобів і методів. Більш того, не буде перебільшенням, якщо сказати, що поняття «розвідка» деякою мірою відбиває багатовіковий досвід боротьби за інформацію, що велася протягом всієї історії людства.

Необхідність розкриття змісту поняття «розвідувальна діяльність» вимагає його визначення у співвідношенні з іншим термінами у системі спеціальних засобів безпеки, а саме – оперативно-розшуковою та контррозвідувальною діяльностями.

У ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що «ОРД – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних і контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів» [3]. Як впливає з наведеного визначення, оперативно-розшукова діяльність виступає системою, складовою якої є розвідувальні заходи (діяльність). Це підтверджується і тим, що стосовно проблем боротьби зі злочинністю переважаючою (в ОВС) залишається така позиція, що поняття «оперативно-розшукова діяльність» є ширшим, ніж поняття «розвідка», і природно містить у собі всі напрями розвідувальної діяльності, а також заходи, які можна позначити як кримінальна (поліцейська) розвідка (розвідка в кримінальному середовищі), і як інформаційна розвідка [4, с. 55].

Співставлення понять «оперативно-розшукова діяльність» та «розвідка» з точки зору категоріальної первинності завжди вносило суттєву суперечку при визначенні істини. Поряд з цим, при визначенні, яке з понять є більш широким за своєю сутністю та змістом, виходять з того, що ОРД включає щонайширший комплекс як гласних, так і негласних заходів, більшість з яких має розвідувальний характер [5, с. 315].

Безумовно, «розвідка» в широкому сенсі є надзвичайно ємним поняттям, що увібрало в себе величезну різноманітність діяльності як таємного, так і відкритого отримання найрізноманітнішої інформації, застосовуючи для цього найрізноманітніші засоби і методи (радіорозвідка, космічна розвідка тощо). Більш того, не буде перебільшенням сказати, що поняття «розвідка» певною мірою відображає багатовіковий досвід боротьби за інформацію, яка велася впродовж всієї історії людства.

Проте, як зауважує Овчинський С.С. [5, с. 316], стосовно проблем боротьби зі злочинністю

превалюючою залишається така позиція, що поняття «оперативно-розшукова діяльність» є більш широким, ніж поняття «розвідка», і природним чином включає весь комплекс розвідувальних заходів, зокрема і аналітичну розвідку, і комп'ютерну розвідку тощо.

Погоджуючись з автором необхідно зауважити, що пріоритет ОРД в даному випадку пов'язаний з тим, що цінність інформації, яка отримується в результаті тих або інших оперативно-розшукових розвідувальних заходів, в значній мірі визначається ступенем її правового статусу, тобто тим, наскільки вона має доказовий характер і може бути використана в подальших слідчих діях і безпосередньо в судовому процесі. Ця обставина відрізняє оперативно-розшукові розвідувальні заходи від інших видів розвідки, вимагає для їх проведення обґрунтування згідно чинного законодавства та правового оформлення і документування одержаних розвідданих.

У той же час, як вже наголошувалося, економічна організована злочинність на сучасному етапі розвитку суспільства є настільки могутнім соціально-економічним явищем, що об'єктивно необхідним є застосування у протидії йому найрізноманітніших методів і засобів, включаючи весь комплекс розвідувальних заходів і впливів, заснованих на інформаційно-аналітичних технологіях.

З огляду на предмет дослідження та посиляючись на існуючі види загроз економічній безпеці держави, як внутрішні так і зовнішні, доречним на нашу думку є виокремлення різних видів розвідки, зокрема, стратегічної і тактичної, критерієм вичленування яких є методи і характер отримання необхідної інформації.

Поняття «стратегічна розвідка» відбиває довгостроковий характер розвідувальної роботи, підкреслюючи ту обставину, що лише здійснювані протягом тривалого часу ретельний збір, аналіз і оцінка інформації можуть забезпечити вирішення завдань по захисту національних економічних інтересів держави.

Стратегічна розвідка передбачає отримання, накопичення, систематизацію й аналіз отриманих даних про можливість виникнення та розвитку негативних явищ, які в собі несуть загрозу національній безпеці держави з боку іноземних та вітчизняних злочинних організацій або окремих злочинців, а також організацій і осіб, діяльність яких не пов'язана з криміналом. Тобто,

стратегічна інформація може стосуватися як злочинного (кримінальна інформація), так і незлочинного середовища (некримінальна інформація).

Стратегічна інформація некримінального характеру в сфері забезпечення економічної безпеки містить дані та відомості, що відображають способи і методи діяльності вітчизняних та міжнародних економічних суб'єктів, що суперечать національним економічним інтересам і становлять потенційну чи реальну загрозу економічній безпеці держави.

Стратегічна кримінальна інформація містить дані та відомості, що відображають способи і методи вчинення протиправних діянь, тенденції і наміри в різних сферах кримінальної активності (тероризм, замовні убивства, наркобізнес тощо). Сфера діяльності представників злочинного середовища постійно змінюється і швидкість цих змін збільшується. Це обумовлює ріст числа стратегічних рішень у сфері боротьби з протиправними діяннями при одночасному зростанні складності прогнозування їхніх наслідків і зростанні ризику зробити помилку. Ці обставини визначають важливість стратегічної інформації – без цих даних неможливо приймати обґрунтовані рішення і планувати відповідні дії правоохоронних органів.

Тут важливим є те, що стратегічні дані надають можливість відстежувати не лише реальне становище в економічній безпеці, але і спрогнозувати ситуації, які можуть виникнути. Це, у кінцевому рахунку, дозволяє формулювати висновки щодо основних аспектів оперативної обстановки в сфері економіки, що складається, як на регіональному, так і національному, а також – міжнародному рівнях.

У більшості випадків стратегічна інформація не призначена для забезпечення відповідних підрозділів допоміжною інформацією з конкретної справи. Її роль зводиться до інформування органів і керівників верхньої ланки управління з метою підвищення обґрунтованості прийняття раціональних рішень по імобілізації злочинного середовища та протидії підривної діяльності міжнародних та вітчизняних економічних суб'єктів, направленої на заподіяння шкоди безпеці держави, з урахуванням фінансових можливостей, наявних сил і засобів, а також передбачених відповідним законом повноважень співробітників розвідпідрозділів.

Роль стратегічної інформації важко переоцінити при аналізі процесів і явищ, пов'язаних, в першу чергу, зі сферою й інфраструктурою злочинного середовища, зокрема, з такою її формою, як транснаціональна організована протиправна діяльність [6, с. 448], яка на сьогодні становить загрозу економічній безпеці як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Як вже зазначалося розвідка поділяється на стратегічну і тактичну. Основна ж мета останньої полягає в наданні допомоги в плануванні конкретних оперативних операцій і встановленні джерел отримання доказів, що дозволили б здійснити арешт підозрюваного і довести його винність. Слід зазначити, що між завданнями, які вирішуються стратегічною і тактичною розвідками, немає, зрозуміло, чіткої межі, тому що вони взаємозалежні, і вирішення останніх гарантує поетапне наближення до основних цілей першої.

Узагальнюючи викладене вище спробуємо охарактеризувати ознаки розвідувальної діяльності:

1) комплексність (використання всього наявного арсеналу сил і засобів);

2) постійність (безперервність);

3) об'єктами є міжнародні, іноземні і вітчизняні злочинні організації або окремі злочинці, а також організації і особи, діяльність яких хоч і не пов'язана з криміналом, але загрожує економічній безпеці;

4) застосування, як правило, прийомів та способів розвідувальних методів гласного і негласного характеру;

5) використання оперативно-розшукових засобів.

З огляду на вище наведене, розвідувальна діяльність в системі оперативно-розшукового забезпечення економічної безпеки України – це комплексне постійне застосування спеціальних сил, оперативних засобів і пошукових методів гласного і негласного характеру, здійснюваних з метою отримання, аналізу і оцінки оперативної інформації про потенційні чи реальні загрози економічній безпеці України, з боку міжнародних, іноземних і вітчизняних злочинних організацій або окремих осіб, діяльність яких є злочинною або такою, що не пов'язана з порушенням законодавства.

Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що розвідувальна діяльність в системі операти-

вно-розшукового забезпечення економічної безпеки:

є необхідною умовою боротьби зі злочинністю, що забезпечить ефективну боротьбу, зокрема, з таким явищем, як організовані злочинні угруповання, що діють в сфері економіки;

очолить та вдосконалив існуючу систему пошуку оперативної інформації, яка повинна адекватно відображати негативні процеси, що відбуваються в суспільстві, особливо в його економічній сфері;

надала б можливість створити надійні оперативні позиції стратегічного характеру на різноманітних об'єктах господарства;

носить випереджувальний характер, тобто її механізм починає «спрацьовувати» не з моменту настання негативного наслідку (наприклад, вчинення злочину), а з моменту визначення потенційної загрози економічній безпеці.

Література

1. *Снигирев А.П.* Деятельность органов внутренних дел на железнодорожном транспорте по борьбе с организованными преступными группами (по материалам МВД Украины) : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / А. П. Снегирев. – Х., 1996. – 382 с.

2. *Про розвідувальні органи України* : Закон України від 22 берез. 2001 р. // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 267. – Ст. 245.

3. *Про оперативно-розшукову діяльність* : Закон України від 18 лютог. 1992 р. // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

4. *Оперативно-розыскная деятельность* : учеб. / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Обнинского, А. Ю. Шумилова. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 794 с.

5. *Овчинский С. С.* Оперативно-розыскная информация / С. С. Овчинский [под ред. А. С. Овчинского, В. С. Овчинского]. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 367 с.

6. *Основы оперативно-розыскной деятельности* : учеб. для юрид. вузов / Под ред. В.Б. Рушайло. – [изд. 3-е, стер.]. – СПб. : Изд-во «Лань», 2001. – 720 с.

7. *Користін О. Є.* Організаційно-правові засади гарантування економічної безпеки України / О. Є. Користін, С. В. Марчевський // Науково-практичний збірник. Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. – 2010. – № 96. – С 12-16.

С.М. Шаптала

Разведывательная деятельность правоохранительных органов в сфере охраны экономической безопасности Украины

Рассмотрены особенности разведывательной деятельности правоохранительных органов в сфере охраны экономической безопасности Украины как элемента системы противодействия экономической преступности.

S.M. Shaptala

Intelligence activities of law enforcement agencies in the field of economic safety of Ukraine

The features of the intelligence activities of law enforcement officers in the field of economic safety of Ukraine as an element of anti-economic crime are considered.